

O’QUVCHILARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH STRATEGIYASINI LOYIHALASHTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Muallif: Xasanov Mansur Abrarovich ¹

Affilyatsiya: Toshkent shahar Shayxontohur tuman Politexnikumi, Ishlab chiqarish ta’limi bo’yicha direktor o’rinbosari ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14512262>

ANNOTATSIYA

O’quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, ta’lim jarayonining muhim yo’nalishlaridan biri sifatida, o’quvchilarga kasbiy bilim, ko’nikma va malakalarni shakllantirishni maqsad qiladi. Ushbu jarayonni samarali amalga oshirish uchun didaktik imkoniyatlar-o’qitishning usul va vositalarini, o’quv jarayonini tashkil etish metodlarini o’ylab topish zarur. Didaktik imkoniyatlar orqali kasbiy tayyorgarlikni yaxshilash, o’quvchilarning amaliy ko’nikmalarini rivojlantirish va ularga kelajakdagi kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo’lgan kompetentsiyalarni oshirish mumkin.

Kalit so’zlar: Kasbiy tayyorgarlik, didaktik imkoniyatlar, o’qitish metodlari, interaktiv o’qitish, amaliy ko’nikmalar, innovatsion texnologiyalar, modul o’qitish, kasbiy kompetentsiyalar, stajirovka va amaliyot, kreativ fikrlash, o’quv jarayoni dizayni, individual yondashuv, mehnat bozoriga moslashuv, kasbiy motivatsiya, tezkor ta’lim texnologiyalari.

Ilm-fan, texnika, mehnat bozoridagi talabni o’zgarishi, ishlab chiqarish va texnologiyaning rivojlanishi professional ta’lim tizimida ham tub o’zgarishlar sodir bo’lishiga olib keldi. Ta’lim tizimining transformatsiyasi davlat va jamiyatning malakali kadrlarga, shaxsning esa sifatli ta’lim olishga bo’lgan ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ro’y beradi. O’quv jarayonida pedagogik texnologiyalarning qo’llanilishi ta’lim tizimi modernizatsiyasining tarkibiy elementi hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda ta’lim-tarbiya jarayonlarini texnologiyalashtirish kam kuch va vaqt sarflagan holda kutilayotgan natijani qo’lga kiritishga imkon beradi, o’qitish sifatini yaxshilab, samaradorligini oshiradi. Pedagogik innovatsiyalar pedagogik faoliyatga yangiliklarning izchil olib kirilishini tavsiflaydi. Pedagogik innovatsiyalarning didaktik imkoniyatlariga ko’ra ta’lim tizimi va jarayoni rivojlanib boradi. O’qituvchining innovatsion faoliyati pedagogik jamoani harakatga keltiruvchi, olg’a undovchi, bunyodkorlikka rag’batlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo’lib, ta’lim jarayonining sifatini kafolatlaydi. Shu sababli har bir o’qituvchi innovatsiyalarning mohiyatini to’la tushungan holda o’z faoliyatiga izchil tatbiq eta olishi zarur. Buning natijasida ta’lim sifat samaradorligiga erishiladi va mehnat bozorida kasb-hunar maktablari o’quvchilarini raqobatlasha olishiga olib keladi.

Ta’lim o’quvchini bilish faoliyatining eng murakkab turlaridan biri bo’lib, individual psixik rivojlanishni va bilimlarni o’zlashtirishni ancha tezlashtiradi. O’qituvchi ta’lim

jarayonida faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi, balki, bu jarayonda o'quvchiga ta'sir ko'rsatadi, bu esa ularni bilim olishlarini yanada faollashtiradi, natijada o'quvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Mehnat bozorida raqobatni xaddan oshib ketishi kasb-hunar maktablarini o'quvchilariga o'z kasblari bo'yicha yuqori kompetensiyaga ega bo'lishlarini talab etadi. Buning uchun ta'lim sifatiga alohida e'tibor berib, o'rganilayotgan kasblarga sinchikovlik bilan yondashish zarur. Natijadorlikka erishishda hozirgi zamon pedagogikasida alohida o'rin tutadigan didaktik yondashuvlarga alohida e'tibor qaratish talab etiladi. Kasbga o'rgatish jarayonida ta'lim mazmunini aniqlash, ta'lim jarayoni qonuniyatlarini ochish hamda o'qitishning eng samarador usul va yo'llarini topish didaktikaning asosiy muammolaridir. Didaktikaning mohiyatini belgilash, yo'nalishini aniqlashda falsafiy-nazariy-amaliy asoslarning o'рни katta.

O'quvchini kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida didaktika umumiy psixologiya, o'qitish psixologiyasi hamda bilish nazariyasi bilan uzviy bog'liq. Bu fanlarning har biri o'quvchining bilish faoliyati va uni amalga oshirish jarayoni to'g'risida alohida bilim beradi. Kasbni o'zlashtirish algoritmlari mazmuni va usullarini belgilash borasida ham mazkur aloqadorlik katta ahamiyatga ega. Didaktika har qanday alohida predmetni o'qitish va uning mazmunini tayin etish qonuniyatlarini aniqlaydigan fan sifatida ta'lim va ma'rifat ishlarini samarali tashkil etishning umumiy usullarini belgilab berishi kerak. Ayni vaqtda, alohida predmetlarni o'qitish aynan mutahassislik fanlarini o'qitish metodikasi kasb-hunar maktabi amaliyotining aniq tajribalaridan kelib chiqqanligi uchun didaktikaning tamoyillari ta'lim jarayonida uchraydigan har xil favqulodda hodisalarning o'ziga xosligini hisobga olgan holda tuziladi.

Kasbiy faoliyatga tayyorlash strategiyalarini loyihalashda ya'ni mutahassislik fanlarini o'qitish va o'rgatishda didaktika ta'lim usullari muammosini ham qamrab oladi. O'qituvchi biror mutaxassislik moduli bo'yicha o'quvchilarning tizimli bilim olishini ta'minlash maqsadi sari intilar ekan, ma'lum protseduralarning bajarilish namunasini amalda ko'rsatadi. Bu aynan kasbiy faoliyatga tayyorlashda o'ta muhim jarayon hisoblanadi. Ayni damda, u o'quv jarayonining barcha bosqichlarida o'quvchining faolligi va mustaqilligini ta'minlaydi. O'quvchilar o'qituvchi rahbarligida amaliy, tajriba va kuzatuvlari asosida innovatsion bilimlarni o'zlashtiradi. O'quvchilarga chuqur va mustaqil o'zlashtirishlari, o'rgangan bilimlarini amaliyotda ijodiy qo'llashlari uchun maxsus amaliy topshiriqlar beriladi.

Mutahassislik fanlarini didaktik vositalardan foydalanib o'tkazish o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadi. Shuning uchun didaktik vositalardan professional ta'lim tizimida ma'ruza, amaliy va tajriba mashg'ulotlarni tayyorlash hamda o'tkazish nazarda tutilgan. Buning uchun dastlab o'quv dasturi, mavzu mazmuni yaxshilab o'rganilib, elektron o'quv darsligi yoki qo'llanmasi, virtual ko'rgazmalar, didaktik materiallar tayyorlanadi. Bunda asosan nazariy ma'lumotlarni bayon etish, kasb-hunar maktabi o'quvchilarida nazariy-texnik tafakkurni rivojlantirish, kurs mazmuniga kiziqishni uyg'otish, mutaxassislikka tayyorlanish motivlarini rivojlantirish nazarda tutiladi.

Bulardan tashqari o'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida mutaxassisliklari bo'yicha o'rganiladigan har bir fanlarning mazmunida tegishli sohalarning eng so'nggi texnika va texnologiya yutuqlari aks ettirilishi, amaliyotlarni ilmiy asosda tashkil qilish, mutaxassislikni o'rgatishning samarali shakllari va metodlari,

zamonaviy vositalarini ishlab chiqish hamda tatbiq etish, kelajakda bitiruvchilarni o'zlarini tanlagan yo'nalishlari bo'yicha mehnat bozorida hech qiynalmasdan o'z o'rinlarini topa olishlariga zamin yaratadi.

Malaka talab va o'quv rejalarini ishlab chiqishda mutaxassis kadrlarda shakllantirilayotgan amaliy ko'nikmalar darajasining o'rganilayotgan o'quv fanlari mazmuniga, o'rganish davriga mos tushishini e'tiborga olish lozim.

O'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash strategiyasini loyihalashtirishning didaktik imkoniyatlari ma'lumotlarini idrok etishga o'quvchilarni tayyorlash uchun, avvalo, didaktik vosita namoyish qilinishdan oldin, unda aks ettirilgan ma'lumotning o'quv fani, o'quv dasturi, o'quv mavzusi tizimida tutgan o'rnini o'quvchilar diqqatiga havola etish uchun ular haqida izoh berish talab etiladi.

O'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash strategiyasini loyihalashtirish jarayonida har bir yo'l va vosita o'qituvchi-master tomonidan, u intilayotgan, yakuniy natijaga erishishga ko'rinarli qo'shgan hissi tomoni bilan baholanishi kerak.

Sifat samaradorlikka erishishdagi ketma-ketlikni optimalligini talqin qila turib, e'tiborni nafaqat unga, uni qo'llashni nazarda tutuvchi vaziyat yoki sharoitlarga qaratish zarur. Gap shundaki, ketma-ketliklar odatda formula emas, boshqaruv xususiyatga ega bo'ladi, madomiki ularni qo'llash mumkin bo'lgan, ta'lim jarayoni sharoitida ayrim noaniqliklar bor. Bundan tashqari, avvalda shu narsani o'quv vaziyatida qo'llab, muvaffaqiyatga erishgan o'qituvchi-amaliyotchi yoki hammaga ma'lum bo'lgan ta'lim berishni didaktik imkoniyatlari muallifida, shuni ketma-ketliksiz umumlashtirishdagi xatoliklar tarqalgan. Mohiyat shundaki, barcha turli tumanlikdan mavjud sharoitda va o'quv rejasida berilgan vaqtda ko'zlanayotgan natijaga erishishni kafolatli ta'minlaydigan, so'ngra esa undan shu sharoit uchun mos keladigan, ta'lim berish texnologiyasining - yagona majmuini loyihalashtirish mumkin bo'ladigan, axborot, muloqot va boshqaruvning shunday yo'l va vositalarini baholashi, farqlashi va tanlashni uddalashi muhim.

Ushbu jarayonlarni amalga oshirishda albatta ta'limning asosiy subyekti bo'lmish professional ta'lim muassasalari o'quvchilarining kasbiy faoliyatga tayyorlash samaradorligini oshirish bilan xarakterlanadi.

Endilikda hayot davomida uzluksiz ta'lim olishda individual ta'lim olish trayektoriyasini loyihalash, kasbiy rivojlanish va malaka oshirishda ta'limning jozibadorligini ta'minlashda rasmiy, norasmiy va informal ta'limning didaktik imkoniyatlaridan foydalanishni pedagogik jihatdan asoslash talab etiladi.

Kasbiy faoliyatga tayyorlashning didaktik imkoniyatlari, ta'lim jarayonida tashkil etilgan darslarning, mashg'ulotlarning va metodik amallarning boshqa bo'limlari orqali ta'lim berishning maqsadlari va prinsiplari bilan bog'liqdir. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish modelining maqsad komponentida malaka talablari asosida o'qituvchining kasbiy komponentlarini rivojlantirishga e'tibor qaratilgan. Jumladan, zamonaviy pedagogik texnologiyaning asosiy turlari, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyat strukturasi, komponentlar tuzilmalari yoritilgan.

Bugungi kunda talim jarayonini takomillashtirish, samaradorligini oshirish uchun uni o'quvchi shaxsiga yo'naltirish orqali amalga oshirilishi lozimligi pedagogika ilmi va amaliyotida o'z isbotini topmoqda.

Didaktik imkoniyatlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun o'quvchilarning individual ehtiyojlari va qiziqishlari hisobga olinishi zarur. Kasbiy tayyorgarlikda interaktiv o'qitish metodlari, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, stajirovka va amaliyotlarni o'tkazish orqali o'quvchilarning professionallik darajasi oshadi. Bundan tashqari, texnologiyalardan, masalan, onlayn ta'lim platformalaridan va virtual laboratoriyalardan samarali foydalanish, o'quvchilarga kasbiy bilimlarni va amaliy ko'nikmalarni kengaytirish imkonini beradi.

Umuman olganda, o'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash strategiyasini loyihalashda didaktik imkoniyatlarning to'g'ri qo'llanilishi ta'lim tizimining sifatini oshiradi, o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi va ularni kelajakdagi ish hayotiga muvaffaqiyatli moslashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Khamidov O. (2018). "Ta'lim va tarbiyada innovatsion yondashuvlar". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.

Raxmatov Sh. (2019). "Kasbiy ta'limni tashkil etishning metodik asoslari". Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.

Zahidov B., & Karimov, M. (2021). "O'quvchilarni kasbiy tayyorgarlik jarayonida didaktik yondashuvlar". Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.

Nazarova, M. (2020). "Didaktik metodlar va texnologiyalar". Toshkent: Nashr.

